

AINO MALMBERG

Maailmaa kierrellessä

Aino Malmberg (1865-1933)

Aino Malmbergia on luonnehdittu sanoilla kosmopoliitti, feministi ja edelläkävijä. Hän oli yhteiskunnallinen vaikuttaja, jolla oli poikkeuksellisen laajat kansainväliset verkostot. Naisten yhteiskunnalliseen, taloudelliseen ja oikeudelliseen asemaan liittyvät epäkohdat puhuttelivat Malmbergia jo nuorena, ja hän puhui naisten oikeuksien puolesta koko ikänsä. Hän ajoi myös itsenäistyvän Suomen asiaa ja haki aktiivisesti kansainvälistä tukea Suomelle.

Malmberg oli värikäs persoona ja sielultaan seikkailija, joka rakasti matkustamista ja teki ajalleen epätavallisia elämänvalintoja. Henkiseksi kodikseen hän koki Englannin ja erityisesti Lontoon, missä hän asui useampaan otteeseen. *Maailmaa kierrellessä* kertoo hänen Lontoon-vuosistaan.

Aino Malmberg (o.s. Perenius) syntyi Hollolassa vuonna 1865 autonomian ajan Suomeen. Papin tyttärenä hän sai hyvät lähtökohdat elämälle. Perheessä arvostettiin koulutusta ja sivistystä, luettiin kirjallisuutta ja puhuttiin sekä suomea että ruotsia. Kodin ovet olivat auki seurakuntalaisille, joten Aino oppi jo nuorena seurustelemaan kaikenlaisten ihmisten kanssa.

Kansakoulun jälkeen Aino meni Jyväskylän suomenkieliseen tyttökouluun, jonka edistykselliseen opettajakuntaan kuului muun muassa Emma Irene Åström, ensimmäinen Suomessa yliopistotutkinnon suorittanut nainen. Aino lienee saanut vaikutteita – ja kenties herätyksen naisasiaan – myös Minna Canthilta, joka kirjoitti noihin aikoihin Keski-Suomi-lehteen tyttöjen koulutuksen ja naisten sivistyksen puolesta.

Jyväskylästä Aino siirtyi Helsingin suomalaiseen tyttökouluun ja sieltä Suomalaiseen jatko-opistoon. Opiston jälkeen hän suoritti ylioppilastutkinnon yhdessä saman vuosikurssin opiskelijan, Tekla Hultinin, kanssa. Vain neljä naista oli suorittanut tutkinnon ennen heitä, eikä kukaan suomeksi. Ylioppilastutkinto antoi oikeuden aloittaa yliopisto-opinnot, naisten tosin piti ensin hakea ”erivapaus sukupuolesta”.

Aino ja Tekla aloittivat opiskelun Helsingin yliopistossa vuonna 1886, Aino luonnontieteissä ja Tekla humanistisissa aineissa. He olivat ainoat sinä vuonna aloittaneet naisopiskelijat, eikä muillakaan vuosikursseilla ollut kuin kaksi muuta naista. Miesopiskelijoita oli 1760.

Opintojensa alkuvaiheessa Aino meni naimisiin luonnonhistorian ja maantieteen opettajan Emil Malmbergin kanssa ja sai opiskeluvuosiensa aikana kolme lasta. Hän jatkoi opiskelua raskauksista ja lapsista huolimatta, mikä oli ennenkuulumatonta. Opintoihin tuli lasten takia taukoja, mutta Aino saattoi opintonsa päätökseen – vaihdettuaan luonnontieteet englannin, kirjallisuuden ja taidehistorian opintoihin – ja valmistui vuonna 1897 opettajaksi. Sen jälkeen hän opetti englantia useissa helsinkiläiskouluissa sen sijaan, että olisi ajan tavan mukaan jäänyt kotiin ja keskittynyt äitiyteen. Työn ohessa hän suomensi ruotsin- ja englanninkielistä kirjallisuutta ja oli aikansa tuotteliaimpia kääntäjiä. Hän osallistui myös Kalevalan kääntämiseen englanniksi. Hänen on sanottu olleen yksi tuon ajan harvoja englannin kielen, kirjallisuuden ja englantilaisen kulttuurin tuntijoita Suomessa.

Kirjoittajan uransa Aino Malmberg aloitti lehtikirjoituksilla, joissa hän esitteli brittiläistä kuvataidetta ja kirjallisuutta. Vähitellen hän alkoi kirjoittaa myös tarinoita ja julkaisi esikoisteoksensa (*Tien ohesta tempomia*) 36-vuotiaana perheenäitinä vuonna 1901. Vuosina 1901–1903 hän julkaisi kaksi novellikokoelmaa ja romaanin, myöhemmin useita omaelämäkerrallisia kirjoja. Novellissa ”Ystävyttä”

(kokoelmassa *Totta ja leikkiä*, 1903) hän kuvaa kahden naisen välistä rakkaussuhdetta. Se oli ensimmäinen suomenkielinen kertomus aiheesta, ja sitä pidetään Pohjoismaiden ensimmäisenä naisen kirjoittamana homoseksuaalista suhdetta kuvaavana tarinana. Erityisempää kohua se ei kuitenkaan Suomessa herättänyt.

Kirjailijana Malmberg oli satiirikko, yksi 1900-luvun alun keskeisistä suomalaisista satiirikoista. Hänen satiirinsa kohdistui ennen kaikkea helsinkiläisen porvariston nurkkakuntaisuuteen.

Vuosituhanen vaihteessa Venäjän keisarikunta pyrki yhtenäistämään Venäjää ja kaventamaan Suomen autonomiaa. Malmberg vastusti venäläistämispyrkimyksiä ja osallistui niiden vastaiseen toimintaan. Yhteydet venäläisiin vallankumouksellisiin saivat hänet pelkäämään karkotusta tai vankilatuomiota. Niinpä hän lähti vuonna 1909 vapaaehtoiseen maanpakoon Lontooseen. Lähtöön oli syynä myös aviokriisi, joka johti myöhemmin eroon. Pariskunnan teini-ikäiset lapset jäivät isänsä kanssa Suomeen. Malmberg kaipasi lapsiaan kovasti ja poti syyllisyyttä eron vaikutuksista heihin, vaikka nauttikin uudesta vapaudestaan.

43-vuotiaana, yksin ja varattomana, hän aloitti Lontoossa uuden elämän. Kaupunki oli hänelle kuitenkin entuudestaan tuttu, sillä hän oli tehnyt sinne useita matkoja ja hänellä oli siellä valmiina laajat verkostot. Hän myös tunsu Lontoon ja koko englantilaisen kulttuurin itselleen läheiseksi, joten asettuminen uuteen kotikaupunkiin ei tuottanut vaikeuksia.

Suomi oli Euroopan ensimmäinen maa, jossa naiset saivat yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden, mikä herätti maailmalla huomiota. Niinpä Malmbergia pyydettiin eri tilaisuuksiin kertomaan äänioikeuden toteutumisesta. Samalla hän puhui Suomen poliittisesta tilanteesta ja haki muutenkin aktiivisesti tukea Suomelle Venäjän kiristäessä otteitaan. Hän toimi ikään kuin Suomen epävirallisena

suurlähettiläänä. Hyvänä puhujana hän sai paljon näkyvyyttä Suomelle. Esitelmöimisen lisäksi hän kirjoitti englantilaisiin ja amerikkalaisiin lehtiin.

Vuonna 1912 Malmberg matkusti puolen vuoden esitelmämatkalle Yhdysvaltoihin. Sielläkin hän puhui sekä naisten äänioikeuden että Suomen asian puolesta. Kiertue sai runsaasti huomiota tiedotusvälineissä.

Kun ensimmäinen maailmansota vuonna 1914 syttyi Euroopassa, Malmberg pettyi siihen, etteivät sotaa käyvien maiden naiset yleisesti vastustaneet sotaa. Hän lähti sotaa ja ennen kaikkea siihen liittyvää propagandaa pakoon Yhdysvaltoihin, missä hän puhui sotaa vastaan ja jatkoi työtään naisten oikeuksien ja Suomen puolesta.

Kun Malmberg vuonna 1918 palasi Suomeen, maa oli itsenäistynyt ja kokenut sisällissodan, joka oli jakanut kansan kahtia. Malmberg vieroksui vallitsevaa ilmapiiriä ja kaipasi takaisin Lontooseen. Hän ei kuitenkaan saanut viisumia, sillä brittiviranomaiset pitivät häntä vihollismaa Saksan agenttina tai vaihtoehtoisesti vaarallisena bolševikkina. Niinpä hän matkusteli muualla Euroopassa ja kirjoitti Lontoon-vuosistaan kirjan *Maailmaa kierrellessä* (1922).

Vuonna 1923 Malmberg pääsi lopulta palaamaan Lontooseen. Hän jatkoi esitelmöimistä ja kirjoitti siinä ohessa henkilökuvia sisältävän kirjan *Voimakasta väkeä* (1926) sekä muistelmaluonteisen tekstikokoelman *Voimatonta väkeä* (1927).

Malmbergin terveys alkoi vähitellen heiketä, mutta mieli paloi yhä maailmalle. Vuonna 1928 hän matkusti puoleksi vuodeksi Australiaan tutustumaan suomalaisten siirtolaisten elämään. Matkasta syntyi kirja *Suomi Australiassa: matkahavaintoja* (1929), joka oli ensimmäisiä Australiaa käsitelleitä suomenkielisiä matkakirjoja.

Vuonna 1931 Malmberg palasi pysyvästi Suomeen. Hän kuoli 67-vuotiaana vuonna 1933. Muistokirjoituksia julkaistiin lukuisissa lehdissä aina *The New York Timesia*

myöten. Viimeistä kirjaansa *Johtajia* hän ei enää ehtinyt nähdä painettuna.

Tämä on uudistettu laitos alun perin vuonna 1922 ilmestyneestä kirjasta. Kieliasuun on lukemisen helpottamiseksi tehty pieniä kieliopillisia korjauksia, muun muassa oikeinkirjoitusta on joiltain osin nykyaikaistettu. Muutokset ovat kuitenkin hyvin vähäisiä eikä esimerkiksi lauserakenteisiin tai sanavalintoihin ole puututtu, sillä tekstin vanhahtava sävy ja Malmbergin oma ääni on haluttu säilyttää mahdollisimman alkuperäisenä.

Tuija Tuomaala

Poika-vainajani
OLLI MALAN muistolle.
Äiti

Alkupuhe

Mitä tässä olen puhunut, olen kokonaan ottanut tosielämästä. Mielikuvitukselle en ole antanut mitään muuta tilaa kuin että nimet, luonnollisista syistä, joskus ovat muutetut. Useimmiten nekin ovat oikeat, samoin kuin alkukirjaimetkin, joita enimmäin olen käyttänyt. Vaikeuksia on minulle tuottanut se seikka, että kaikki muistiinpanoni ja kaikki kirjani jäivät sodan tähden toiselle puolen merta, joko Lontooseen taikka New Yorkiin. Ehkä huvittavimmat kokemukseni ovat siksi jääneet kertomatta, koska en ole voinut luottaa muistiini kaikkia yksityiskohtia kuvatessa. Jos koskaan ne vielä saan käsiini, voin jatkaa näitä pikku kuvauksia. Poikavainajani Ollin kanssa niistä usein juttelimme, ja hänen kehotuksestaan niitä tässä alan julkaista. Mahdollisesti ne voivat huvittaa sellaisia, joihin matkakuume on tarttunut, ja silloin on niiden tarkoitus täyttynyt.

*Helsingissä, syyskuulla 1922.
Aino Malmberg*

SISÄLLYS

Lontoossa

Pyhättö

Povareita ja ennustuksia

Henry Fordin Rauhan Laivassa

Honolulu

Joulu Mississippi-virralla

Se rakkaus

Lizzie Maclane

Kun sota syttyi

Takaisin Helsingissä

LONTOOSSA

Tavallinen valitus on, että siellä on liian paljon kaikkea, liian paljon katuja, rakennuksia, ihmisiä, liian paljon iloja, liian paljon suruja...

Mutta juuri tuo ääretön paljous kaikkea, josta seuraa, ettei kukaan voi sanoa täydellisesti tuntevansa Lontoota, se on Lontoon suurin viehätys. Se on joka hetki uusi ja salaperäinen, tuo jättiläinen, joka pelottaa ja vetää puoleensa, joka kiihottaa ja tuskastuttaa. Lontoo on meri, Lontoo on erämaa, jossa ihminen tuntee itsensä vapaaksi, vapaaksi. Hän hukkuu sinne vesipisarana, pienenä hiekanjyvänä, mutta samalla hän tuntee olevansa elävä osa tuota erämaata, hän kuuluu Lontoon kaikkeuteen, kasvaa siihen kiinni ikipäiviksi. Se, jonka sydämen Lontoo on kerran ottanut, ei koskaan pääse siitä erilleen, vaan kaipaa sinne aina takaisin, olipa hän missä tahansa maailmassa.

Eräs vaativainen ystäväni vakuutti minulle, että Lontoo on nokinen ja ruma, siellä kun ei ole kauniita näköaloja, ei mahtavaa, luonteenomaista arkkitehtuuria. Voi olla totta. Champs Elysées on Pariisissa, pelottavan korkeat pilvenpiirtäjät New Yorkissa, Ringstraße Wienissä. Lontoossa on pienet talot, puutarhat, puistot. Mutta Lontoo on sittenkin maailman keskipiste. Sen aineellinen valta ulottuu seitsemän meren rannoille, mutta sen henkinen valta tuntuu kaikkialla, missä englannin kieltä kuulee.

Sanotaan, että Lontoon elämä on jäykkää ja ikävää. Ei ole siellä Pariisin vilkkautta ja kirjavaa katuelämää, joka muukalaista aina niin paljon viehättää. Varsinkin ovat sunnuntaiiltpäivät vaikeita loppuun kuluttaa, kun ei ole

teattereita, ei konsertteja, ei mitään huveja, joihin voisi mennä. Nekin onnelliset, joilla on klubi, tuntevat sielläkin painostavan sunnuntaitunnelman. Se on erittäinkin totta naisklubeista puhuessa, joissa sunnuntaisin jokaisella siellä istuskelevalla tuntuu olevan paha omatunto.

Kaikesta tuosta on kumminkin ollut seurauksena, että hyvin monet lontoolaiset, jotka pitävät englantilaista sunnuntainviettoa ikävänä, ovat järjestäneet sunnuntai-iltapäivän tai -illan vastaanottopäiväkseen, jolloin heidän ystävänsä kokoontuvat yhdessä viettämään muutamia tunteja.

Vähän aikaa sen jälkeen kun olin Lontooseen muuttanut, jouduin seurapiiriin, joka vietti useimmat sunnuntainsa vanhan ruhtinas Kropotkinin luona. Hänen huvilansa Villa Viola Highgatessa oli aina silloin täynnä vilkasta seuraa. Tuo vanha anarkisti oli erittäin suosittu ja kunnioitettu henkilö Lontoon kirjallisissa ja tieteellisissä piireissä, ja Lontoossa käyvät muukalaiset usein löysivät tien Villa Violaan. Vanhan Kropotkinin luo ei ollut aivan helppo pääsy, ja ilman suosituskirjettä joltakin tunnetulta henkilöltä ei ollut yrittämistäkään siellä käydä. Tuo oli aivan välttämätön varokeino, sillä tsaarin hallitus näkyi yhä vielä pelkäävän kuin myrkkyä tuota vanhaa, hiljaista, hienosti sivistynyttä tiedemiestä. Tuhannet olivat ne keinot, joilla ohranan kätyrit koettivat päästä vanhuksen kotiin, mutta siellä oltiin aina varuillaan, ja tuskin milloinkaan ohranan likaiset aikomukset onnistuivat. Kadulla seuraamista ei tietysti mikään mahti maailmassa voinut estää, ja monet olivat ne kaskut, joita ukko kertoi urkkijoiden virkainnosta.

Olipa Villa Violassa keitä vieraita tahansa – ja usein kyllä siellä tapasi henkilöitä, joiden nimillä oli kaiku kaukana Euroopan rajojen ulkopuolellakin – aina oli seuran keskipisteenä vanha, harmaapartainen isäntä. Kropotkin oli noita ihmisiä, jotka eivät koskaan vanhene sielultaan, vaan pysyvät nuorina kuolemaansa saakka. Hän saattoi innostua kuin nuori poika, mutta samalla pisti hovimies aina esiin,

lauhduttaen ja tyyntäytään. Hänen keskustelunsa oli aina mielenkiintoista ja hänen laaja kokemuksensa ja loppumattomat tietonsa olivat ainaisena ihailun aiheena hänen ystäviensä kesken. Jokaiselle hänellä oli hauskoja asioita kerrottavana. Muistan elävästi erään sunnuntai-illan, jolloin hän kertoi meille pakoretkestään Suomen läpi Aleksanteri II:n aikana. Kun Pietarissa joka kolme haettiin läpi, matkusti Kropotkin rauhallisesti hääseurueeksi puettujen ystäviensä kanssa Suomeen, ensin Viipuriin ja sieltä pienellä Saimaan-laivalla Kuopioon. Sanomalehdet olivat täynnä kuvauksia hänen merkillisestä pakoretkestään, ja suuri palkinto odotti sitä, joka hänet saisi kiinni. Kun hän aamulla nousi laivan kannelle saarisella Saimaalla, hän hämmästykseseen tunsikin laivan kapteenissa henkilön, joka muutama aika sitten oli ottanut osaa maantieteelliseen kongressiin Pietarissa ja joka oli jätetty erityisesti Kropotkinin hoidettavaksi, koska Kropotkin ymmärsi ruotsia. Kapteeni katsoi hetken matkustajaansa ja Kropotkin oli vakuutettu, että hän silmänräpäyksessä tunsikin hänet, aivan niin kuin hänkin oli tuntenut kapteenin. Ei pieninkään värähdys kapteenin kasvoissa osoittanut, että hän tiesi salaisuuden, josta toisen henki riippui, ja rauhassa matkusti ruhtinas eteenpäin. Suomalaiset merimiehet eivät ole ilmiantajia.

Hän ei muistanut kapteenin nimeä, mutta sanoi, että se oli hänellä kirjoitettuna paperiensa joukossa. Turhaan hän sitä minulle haki, enkä ole hänen kuolemansa jälkeen tavannut hänen tytärtään tai rouvaansa, jotta olisin voinut heiltä kysyä, mutta uskon sen vielä kerran saavani tietää ja silloin voin asiasta hiukan enemmän kertoa. Kropotkin tunsikin liikuttavaa kiitollisuutta tuota tuntematonta suomalaista kohtaan ja piti häntä henkensä pelastajana.

Vuonna 1913 Kropotkin muutti Lontoosta Brightonin, ja siihen ne hauskat sunnuntai-illat loppuivat. Jonkun aikaa olin kuin kotia vailla, mutta sitten antoi ystävällinen kohtalo minulle toisen paikan, jossa vietin joka sunnuntai-illan siihen

asti, kunnes jatkuva sota teki olon Lontoossa sietämättömäksi ja sai minut lähtemään pois. Se uusi paikka oli pastori Evansin luona Bedford Parkissa, läntisimmässä Lontoossa.

Pastori Evans oli siihen aikaan, yhdessä H. W. Massinghamin kanssa, tunnetun Nation-lehden toimittajana. Sittemmin hän kyllä erosi siitä ja siirtyi Observer-lehteen, koska hän oli eri mieltä Massinghamin kanssa sotaan nähden, jota Massingham vastusti ja Evans tulisesti puolusti.

Sunnuntaisin, noin kello yhdeksän ajoissa illalla, kokoonnuimme pastori Evansin taloon. Illanvietto siellä oli aivan eri laatua kuin Kropotkinin luona. Siellä ei ollut ketään, joka Kropotkinin lailla olisi ollut päätä pitempi kaikkea kansaa, vaan kaikki olimme jokseenkin tasaväkkiset. Evansin sali, jossa kokoonnuimme, oli keskikokoinen huone, ja sinne oli asetettu istuimia pitkin seiniä niin paljon kuin talossa riitti. Mutta hyvin usein, melkeinpä aina, tuli vieraita enemmän kuin oli istuimia. Nuoret miehet silloin muutta mutkitta asettuivat istumaan lattialle, tavallisesti suuren, avonaisen tulisijan ympäri, jossa koko ajan paloi iloisesti tuikkiva, hiljainen hiilivalkea.

Oikealla puolen tulisijaa oli mukava nojatuoli, mutta se oli aina varattu illan puheenjohtajalle, mikä toimi oli poikkeuksetta uskottu samalle henkilölle, Mr. Murraylle. Meillä nimittäin oli joka ilta järjestetty keskustelu, useimmiten jostakin päivänpolttavasta kysymyksestä. Aihetta ei koskaan määrätty edeltä käsin, vaan valittiin samana iltana riippuen siitä, kuka sattui olemaan läsnä. Jos esimerkiksi joku tunnettu spesialisti jollakin alalla sattui olemaan vieraiden joukossa, oli melkein varmaa, että häntä pyydettiin alustamaan joku kysymys omalta alaltaan, ja siitä syntyi sitten vilkas keskustelu, usein väittely. Muutoin tietysti polttavat poliittiset kysymykset joutuivat pohdittaviksi. Muistan kuinka viikkokausia keskustelimme esimerkiksi Irlannin kysymyksestä, ja koska usein oli läsnä parlamentin jäseniä vastakkaisista puolueista, olivat nämä